
wel dit nergens genotuleerd staat heeft het er alle schijn van dat deze kanselwisseling bedoeld was om Lambertus een nieuwe start te laten maken buiten Ter Apel.

Organist Bettenbroek van de Kloosterkerk ontving op 20 november 1942 een laatste groet van Heiman Vrenkel. Tot de onteigening had Vrenkel in Ter Apel een zaak in jutezakken gedreven:

We zijn op transport. Pa en ma zijn bij ons. Overigens alles wel. Met de beste wensen en groeten van ons allen H.V.⁹¹

Het was het laatste bericht dat van de Vrenkels vernomen werd. Na de bevrijding bleek dat ook zij in 1942 en 1943 waren omgebracht, net als de familie From.

Drong het besef van wat in Polen gaande was op enigerlei manier tot Ter Apel door? De jeugdige Jaap Spanninga woonde als lid van de Kapel op 21 februari 1943 een dienst in de Kloosterkerk bij, toen daar een rechtzinnig predikant voorging. Een kanselbrief met protest tegen maatregelen van de bezetter werd nu wél voorgelezen. Het protest ging zowel tegen de toenemende rechteloosheid als tegen het ‘ten doode vervolgen van Joodsche medeburgers’.⁹²

De algemene synode had de kerkenraden duidelijk gemaakt dat het haar ernst was:

Zij rekent er vast op, dat (...) de predikanten deze afkondiging in gehoorzaamheid aan den Heer der Kerk zullen aflezen. Wie de kerkelijke solidariteit breekt, laadt een ontzaglijke verantwoordelijkheid op zich tegenover de Kerk in het algemeen en vele medebroeders in de bediening in het bijzonder.⁹³

Blijkbaar was er van nationaal-socialistische zijde op gerekend dat het protest ditmaal afgekondigd zou gaan worden. Heeg, hoewel geen lid van de hervormde gemeente, was ervoor naar de Kloosterkerk gekomen. Van zijn aanwezigheid ging op de andere kerk-gangers een intimiderende werking uit, maar de voorlezing ging door.⁹⁴ Hieronder zal aan de orde komen wat volgens de classis de reden van de omslag was: de Duitse terreur begon inmiddels ook de hervormden te treffen, en daardoor namen de weerbaarheid en solidariteit toe.

In de notulen is het voorlezen van het tweede protest niet vastgelegd. De sfeer lijkt eind 1942 niettemin veranderd te zijn ten opzichte van die in het begin van dat jaar – de Duitsgezinden kregen weerwerk. Heeg werd in november door de *General-Kommissar für Verwaltung und Justiz* tot burgemeester van Nieuwe Pekela benoemd. Beins had hem daarvoor aanbevolen, als een ‘flink en rustig man’.⁹⁵ Over zijn antisemitisme kon evenmin twijfel be-

⁹¹ E.P. Boon en J.J.M. Lettinck, *De joodse gemeenschappen in Westerwolde*, 153.

⁹² Kanselboodschap 21 februari 1943, in: AHWK.

⁹³ De volledige tekst is afgedrukt in H.C. Touw, *Het verzet der Hervormde Kerk II* (documenten), 126 (nr. 102).

⁹⁴ Interview van de auteur met Jaap Spanninga, Ter Apel 9 november 2010.

⁹⁵ Aanbeveling burgemeester Vlagtwedde als bijlage bij schrijven chef afdeling binnenlands bestuur aan secretaris-generaal Binnenlandse Zaken, Den Haag 13-10-1942, in: NA Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Bestuurs- en Kabinetszaken van de directie Binnenlands Bestuur, inv.nr. 5390.